

Wyrok z dnia 30 marca 2011 r., III CSK 165/10

Po uprawomocnieniu się wyroku wstępnego podniesienie zarzutu przedawnienia roszczenia jest bezskuteczne.

Sędzia SN Jan Górowski (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Iwona Koper

Sędzia SN Dariusz Zawistowski

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Piotra Ż. przeciwko Skarbowi Państwa – Państwowemu Gospodarstwu Leśnemu, Lasom Państwowym, Nadleśnictwu w N. o wydanie nieruchomości i zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 30 marca 2011 r. skargi kasacyjnej powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 9 lutego 2010 r.

uchylił zaskarżony wyrok w części oddalającej powództwo o zapłatę kwoty 1 670 360 zł oraz co do kosztów procesu i w tym zakresie przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Krakowie do ponownego rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Pozwem z dnia 10 lipca 2001 r. powód wniósł o wydanie nieruchomości, których oznaczenie wielokrotnie zmieniał w toku sprawy. W pierwszej fazie postępowania żądał wydania działek leśnych o łącznej pow. 346,84 ha położonych w D. – objętych księgami wieczystymi nr (...) – i w N. – objętych księgą wieczystą nr (...) – a także nieruchomości leśnych o powierzchni 78,93 ha położonych w S. i T. – objętych księgami wieczystymi nr (...). Wskazał, że nieruchomości te stanowiły własność jego dziadka Władysława Ż., któremu zostały odebrane w 1945 r. na cele reformy rolnej, pomimo że nie podlegały przepisom dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej (jedn. tekst: Dz.U. z 1945 r. Nr 3, poz. 13 ze zm. – dalej: "dekret"), a trybu umożliwiającego przejęcie lasów, tj. dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia

Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz.U. Nr 15, poz. 82, ze zm. – dalej: "dekret o lasach") nie zastosowano.

Pozwany Skarb Państwa – Państwowe Gospodarstwo Leśne – Lasy Państwowe wniósł o oddalenie powództwa w całości i zarzucił m.in., że sporne lasy zostały przejęte zgodnie z prawem, na podstawie dekretu o lasach i o przeprowadzeniu reformy rolnej. Podniósł, że nastąpiło to *ex lege*, a przejęcie potwierdza protokół sporządzony w dniu 5 lutego 1945 r. w trybie § 1 i 2 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 20 stycznia 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na rzecz Skarbu Państwa (Dz.U. Nr 4, poz. 16).

Wyrokiem z dnia 24 września 2002 r. Sąd Okręgowy w Krakowie powództwo oddalił. Na skutek apelacji powoda wyrokiem z dnia 26 marca 2003 r. Sąd Apelacyjny w Krakowie uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania, podnosząc, że błędny był pogląd Sądu pierwszej instancji, iż obalenie domniemania wynikającego z art. 3 ust 1 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124 poz. 1361) może nastąpić tylko w sprawie o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym.

W piśmie z dnia 18 października 2004 r. pełnomocnik powoda wniósł o wydanie działek oznaczonych w pkt od I.1-8 tego pisma, wśród których wymieniona została m.in. parcela leśna nr 236/2 o pow. 1,2160 ha, położona w obrębie D., i parcela leśna nr 540 o pow. 0,5301, położona w obrębie S. Wniósł również o zasądzenie równowartości parcel leśnych, które nie mogą być wydane ze względu na to, że po 1939 r. zostały podzielone na działki częściowo obejmujące sporną parcelę lub znajdujące się we władaniu innych osób niż pozwany. Wskazał, że roszczenie pieniężne dotyczy działek leśnych oznaczonych w pkt II. 1-9 tego pisma, tj. parcel leśnych: nr 497/1 o pow. 15,8105 ha, nr 495/1 o pow. 5,5284 ha, nr 495/2 o pow. 2.4069 ha, nr 495/3 o pow. 0,0820 ha, nr 452/1 o pow. 19,6873 ha, nr 455/1 o pow. 9,0290 ha, nr 456 o pow. 2,6939 ha, nr 168 o pow. 0,4553 ha i nr 787/1 o pow. 1,8562 ha. Na rozprawie w dniu 15 marca 2005 r. pełnomocnik powoda wskazał, że żądanie obejmuje zwrot lub zapłatę równowartości tych parcel gruntowych, które zostały przejęte, lecz nie przekraczały 25 ha.

W dniu 20 grudnia 2005 r. Sąd Okręgowy w Krakowie wydał wyrok wstępny, w którym uznał roszczenie Piotra Ż. przeciwko Skarbowi Państwa o wydanie nieruchomości oraz o zapłatę za usprawiedliwione co do zasady. Wobec niezaskarżenia wyrok ten uprawomocnił się.

W piśmie z dnia 11 lipca 2006 r. pełnomocnik powoda „sprecyzował i uściślił pozew” w ten sposób, że wniósł o zasądzenie równowartości działek oznaczonych w tym piśmie, a wśród nich parceli leśnej nr 236/2 obrębu D. o pow. 1,2160 ha i parceli leśnej nr 540 o pow. 0,5301 ha obrębu S.

W odpowiedzi Skarb Państwa w piśmie z dnia 24 października 2006 r. wyraził stanowisko, że powód w istocie nie sprecyzował pozwu, lecz wystąpił z nowym roszczeniem odszkodowawczym, które powinno zostać oddalone w całości. Podniósł zarzut przedawnienia, które nastąpiło – według jego oceny – na podstawie art. 442 § 1 k.c., tj. z upływem 10-letniego terminu od przejęcia spornych działek leśnych na podstawie dekretów nacjonalizacyjnych. Na rozprawie w dniu 28 października 2008 r. powód wniósł o zasądzenie kwoty 1 975 270 zł, stosownie do opinii biegłego.

W piśmie z dnia 16 września 2008 r., a także na rozprawie w dniu 28 października 2008 r. pozwany Skarb Państwa ponowił zarzut przedawnienia dochodzonego roszczenia.

Wyrokiem częściowym z dnia 13 listopada 2008 r. Sąd Okręgowy zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – Państwowego Gospodarstwa Leśnego, Lasy Państwowe, Nadleśnictwo w N. na rzecz powoda Piotra Ż. kwotę 1 676 410 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 13 listopada 2008 r., a w pozostałym zakresie powództwo o zapłatę oddalił. Podkreślił, że w toku ponownego rozpoznania sprawy, jeszcze przed wydaniem wyroku wstępnego, powód sprecyzował żądanie w ten sposób, iż obejmuje ono „wydanie lub zapłatę nieruchomości tych leśnych parceli gruntowych, które nie przekraczają swoją powierzchnią 25 ha”. Wyraził pogląd, że skoro w sprawie uprawomocnił się wyrok wstępny uznający żądanie co do zasady, to nie mógł być skuteczny zarzut przedawnienia, który został podniesiony po jego uprawomocnieniu się. Określając przedmiot wyroku częściowego stwierdził, że obejmuje on roszczenie o zapłatę równowartości parcel rozczłonkowanych lub wcielonych do innych działek. Wyjaśnił, że zasądzoną kwotę 1 676 410 zł otrzymał, odliczając od wartości wszystkich parcel nieprzekraczających 25 ha (1 975 270 zł)

wartość tych, których powód dochodzi w naturze (298 860 zł), tj. nr 234/9 i 236/2 D., nr 455/11 i 540 S., nr 15/3 i nr 43 G., nr 1185, 1186 i 1187 T. oraz nr 822 B.

W wyniku apelacji pozwanego Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 14 maja 2009 r. uchylił wyrok w części uwzględniającej powództwo oraz zasądzał koszty postępowania i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Wyraził pogląd, że – wbrew odmiennemu stanowisku Sądu pierwszej instancji – podniesienie zarzutu przedawnienia roszczenia pieniężnego po wydaniu wyroku wstępnego nie przesądza jego bezzasadności. Skoro zarzut przedawnienia nie był podniesiony, to Sąd na etapie wydawania wyroku wstępnego nie mógł się nim zajmować i w rezultacie uznanie roszczenia za usprawiedliwione w zasadzie nie przesądza, czy roszczenie przedawniło się. Poza tym Sąd drugiej instancji zalecił rozważenie zastosowania art. 5 k.c. do zgłoszonego zarzutu przedawnienia, a także zwrócił uwagę na brak celowości wydawania w sprawie wyroku częściowego.

Na rozprawie w dniu 28 sierpnia 2009 r. pełnomocnik powoda oświadczył, że domaga się zasądzenia od strony pozwanej kwoty 1 670 370 zł tytułem równowartości parcel leśnych nr 540, 497/1, 495/1, 495/2, 495/3, 452/1, 4554/1, 456, 236/2 i 168 wraz z ustawowymi odsetkami od dnia wydania wyroku wstępnego i w pozostałym zakresie, co do roszczenia pieniężnego, cofnął pozew ze zrzeczeniem się roszczenia. Z tego względu w tej części postanowieniem z dnia 28 sierpnia 2009 r. Sąd Okręgowy postępowanie umorzył.

W piśmie procesowym z dnia 1 września 2009 r. pełnomocnik powoda ograniczył roszczenie o wydanie tylko do odzyskania parcel leśnych nr 1185 i 1186 o powierzchni 1,35 ha z obrębów T., odpowiadających działce 1100/181/4 objętej księgą wieczystą nr 19864 i parceli 822 o pow. 0,08 ha obrębów B. odpowiadającej działce 1084/303/4 objętej księgą wieczystą nr 20570.

Po kolejnym rozpoznaniu sprawy wyrokiem z dnia 30 września 2009 r. Sąd Okręgowy w Krakowie nakazał stronie pozwanej, aby wydała powodowi nieruchomości położoną w T., składającą się z działki nr 1100, o powierzchni 1 ha 35a, objętą księgą wieczystą nr 19864, powstałą z parcel gruntowych I.kat. 1185 i I.kat. 1186, objętych lwh. 111, oraz nieruchomości położoną w B., składającą się z działki nr 1084, o powierzchni 8 arów, objętą księgą wieczystą nr 20579, powstałą z parceli gruntowej I.kat. 822 objętej lwh. 92, a także zasądził od strony pozwanej na rzecz powoda kwotę 1 670 360 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 30 września 2009 r., a pozostałej części powództwo oddalił.

Ustalono, że następcy prawni Władysława Ż. starali się o odzyskanie jego majątku ziemskiego lub o odszkodowanie od dnia 12 kwietnia 1992 r. Decyzją z dnia 31 lipca 2000 r. Wojewoda M. stwierdził, że majątek obejmujący grunty położone w B., D., S., G. i T. podlegał działaniu dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzaniu reformy rolnej. Decyzja została zaskarżona i na skutek rozpoznania odwołania utrzymana w mocy decyzją Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 23 sierpnia 2001 r.

W odniesieniu do żądania wydania przedmiotowych nieruchomości uznanego w wyroku wstępnym za uzasadnione Sąd pierwszej instancji uznał, że były nim objęte ostatecznie dwie nieruchomości znajdujące się nadal we władaniu strony pozwanej, składające się z działek ewidencyjnych nr 1084 i 1100, które odpowiadały parcelom I. kat. 822 oraz I. kat. 1185 i I. kat. 1186. W tym zakresie uwzględnił żądanie powoda.

Odnosząc się do żądania zapłaty, Sąd nie uwzględnił podniesionego przez stronę pozwaną zarzutu przedawnienia dochodzonego roszczenia pieniężnego. Stał na stanowisku, że rozpoczęcie biegu terminu przedawnienia powinno być liczone od chwili zmiany uwarunkowań politycznych, które uprzednio uniemożliwiały stronie dochodzenie roszczenia, tj. od dnia 4 czerwca 1989 r., co skutkowałoby jego przedawnieniem ze względu na upływ 10-letniego terminu. Uznał jednak, że w sprawie powinien mieć zastosowanie art. 5 k.c., pozwalający na uwzględnienie szczególnych okoliczności, które – w jego ocenie – nastąpiły. Podkreślił, że już w 1992 r. podjęto próbę odzyskania spornych nieruchomości, inicjując postępowanie administracyjne, które zakończyło się dopiero wydaniem ostatecznej decyzji przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 23 sierpnia 2001 r. Z tego względu ocenił podniesiony przez stronę pozwaną zarzut przedawnienia za nadużycie prawa i nie uwzględnił go. W rezultacie żądanie zapłaty kwoty 1 670 360 zł odpowiadającej sumie wartości wszystkich parcel wskazanych przez powoda ocenił za uzasadnione.

W wyniku apelacji pozwanego Skarbu Państwa Sąd Apelacyjny w Krakowie wyrokiem z dnia 9 lutego 2010 r. zmienił zaskarżony wyrok w części dotyczącej nieruchomości położonej w B., składającej się z działki nr 1084, o powierzchni 8 a (...), i w tym zakresie powództwo o jej wydanie oddalił, oraz w ten sposób, że oddalił powództwo o zapłatę kwoty 1 670 360 zł z odsetkami, a w pozostałym zakresie apelację oddalił. Opierając się na ustaleniach faktycznych dokonanych przez Sąd

Okręgowy, ocenił, że w sprawie doszło do przedawnienia roszczenia o zapłatę zgłoszonego przez powoda oraz że zarzut podniesiony przez stronę pozwaną zasługiwał na uwzględnienie. Wskazał także, że żądanie wydania działki położonej w B., składającej się z działki nr 1084, o pow. 8 a nie jest uzasadnione, gdyż powód zgłosił je po wydaniu wyroku wstępnego i z tego względu nie było nim objęte.

Skargę kasacyjną wniósł powód, zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w części orzekającej o oddaleniu powództwa o zapłatę kwoty 1 670 630 złotych. Zarzucił rażące naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 379 pkt 3 k.p.c. w związku z art. 117 i 118 k.c. Podniósł zarzut nieważności postępowania przez przyjęcie przez Sąd drugiej instancji, że dopuszczalne jest rozpatrywanie zarzutu przedawnienia, pomimo istnienia stanu „powagi rzeczy osądzonej” w stosunku do rozstrzygniętego prawomocnym wyrokiem wstępnym roszczenia o zapłatę, a także prawa materialnego, tj. art. 123 § 1 pkt 1 oraz 124 § 1 w związku z art. 117 i 118 k.c., art. 223 w związku z art. 117 k.c., art. 123 § 1 w związku z art. 117 i 118 k.c. oraz art. 5 k.c. Wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i zasądzenie kwoty 1 670 360 zł, ewentualnie o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z czynności procesowych powoda, które w istocie wielokrotnie stanowiły zmianę powództwa (art. 193 § 1 k.p.c.), a także z wydanych w sprawie orzeczeń wynika, że parcela leśna nr 236/2 o pow. 1,2160 ha, której obecnie odpowiada działka leśna nr 601/1/297 z obrębu D., jak również parcela leśna nr 540 o pow. 0,5301 ha, obecnie stanowiąca część działek nr 870/9, nr 870/306/2, nr 870/8, obrębu S. oraz nr 602/5 i nr 601/4 obrębu D., objęte były pierwotnie żądaniem wydania i żądanie to w wyroku wstępnym zostało uwzględnione co do zasady. Należy podkreślić, że w piśmie z dnia 18 października 2004 r. powód zażądał wydania oznaczonych działek oraz zapłaty równowartości innych, oceniając, iż przywrócenie stanu poprzedniego pociągałoby dla zobowiązanego nadmierne trudności (art. 363 § 1 k.c.). Wyrok wstępny dotyczył więc wydania konkretnych działek oraz obejmował żądanie zapłaty równowartości innych parcel leśnych, tj. tych, które nie były objęte roszczeniem windykacyjnym. Co do zasądzenia kwoty będącej równowartością parcel nr 236/2 i nr 540 roszczenie zostało zgłoszone dopiero w piśmie z dnia 11 lipca 2006 r.

Prawomocne rozstrzygnięcie zawarte w wyroku wstępnym dotyczy tylko roszczeń zgłoszonych wcześniej przed jego wydaniem (por. np. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 kwietnia 1956 r., 4 CO 6/56, OSN 1957, nr 1, poz. 20 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2010 r., II CSK 561/09, "Izba Cywilna" 2011, nr 5, s. 39), co nie wyłącza późniejszego rozszerzenia powództwa. Roszczenie jednak o zapłatę równowartości parcel leśnych nr 236/2 i nr 540 zostało prawomocnie oddalone (w zakresie podstawy, jak i wysokości) wyrokiem częściowym. Pomimo tego pełnomocnik powoda na rozprawie w dniu 28 sierpnia 2009 r., domagając się zasądzenia od strony pozwanej kwoty 1 670 370 zł tytułem rekompensaty pieniężnej stanowiącej równowartość oznaczonych parcel leśnych, objął tym roszczeniem ponownie parcelę nr 236/2 i parcelę nr 540. W tej części powództwo o zapłatę tym razem zostało uwzględnione przez Sąd Okręgowy wyrokiem z dnia 30 września 2009 r. oraz oddalone zaskarżonym obecnie skargą kasacyjną wyrokiem Sądu Apelacyjnego z dnia 9 lutego 2010 r. Ponowne orzekanie o roszczeniu o zapłatę, co do równowartości pieniężnej parcel nr 236/2 i nr 540, gdy w tym zakresie powództwo zostało już prawomocnie oddalone wyrokiem częściowym, naruszało powagę rzeczy osądzonej tego wyroku (art. 366 § 1 k.p.c.) i w tym zakresie postępowanie zakończone wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 30 września 2009 r., jak i Sądu Apelacyjnego z dnia 9 lutego 2010 r., jest nieważne na podstawie art. 379 pkt 3 k.p.c.

Przy tej okazji trzeba zauważyć, że objęte wyrokiem wstępnym roszczenie o zapłatę równowartości pieniężnej parceli leśnej nr 787/1 o pow. 1,8562 ha, obręb B., zostało cofnięte ze zrzeczeniem się roszczenia na rozprawie w dniu 28 sierpnia 2009 r. Nie było natomiast przeszkód do orzekania o roszczeniu o zapłatę co do równowartości pozostałych parcel leśnych objętych wyrokiem wstępnym.

Poza tym zasadnicze znaczenie skargi kasacyjnej miało rozstrzygnięcie, czy dopuszczalne jest podniesienie zarzutu przedawnienia roszczenia o zapłatę, co do którego zapadł już prawomocny wyrok wstępny przesądzający, że jest ono uzasadnione co do zasady. Należy pamiętać, że instytucja przedawnienia uległa zasadniczym zmianom dokonany ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny (Dz.U. Nr 55, poz. 321), która weszła w życie w dniu 1 października 1990 r. Odstąpiono wtedy m.in. od zasady uwzględniania przedawnienia z urzędu, powracając do zawartej w kodeksie zobowiązań klasycznej koncepcji prawa uchylania się dłużnika od spełnienia świadczenia po

upływie określonego czasu; jego wykonanie nadawało zobowiązaniu charakter *obligatio naturalis*. Kodeks zobowiązań wprost zakazywał sądowi uwzględnienia przedawnienia z urzędu (art. 273 § 2 k.z.). W okresie przedwojennym w literaturze i judykaturze dominował pogląd, że w toku sprawy o zasądzenie wymagalnego świadczenia opartego na prawomocnie ustalonym stosunku prawnym wszelkie powstałe przed wydaniem tego wyroku zarzuty, w tym zarzut przedawnienia, są niedopuszczalne (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 4 maja 1937 r., C III 2379/39, "Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny" 1938, nr 3, s. 677). Po wojnie początkowo wyrażano nietrafne stanowisko, że kwestię przyczynienia się pozwanego do szkody sąd może rozstrzygnąć w wyroku wstępnym (por. orzeczenia Sądu Najwyższego z dnia 21 marca 1952 r., C 1886/51, OSN 1953, nr 3, poz. 69; z dnia 30 kwietnia 1956 r., 2 CR 885/55, OSN 1957, nr 2, poz. 48 i z dnia 18 listopada 1971 r., II CR 218/71, OSPiKA 1973, nr 2, poz. 28). Niewątpliwie jednak przyczynienie się pozwanego do powstania szkody dotyczy wysokości szkody, dlatego powinno być rozstrzygane w wyroku końcowym.

Sąd wydaje wyrok wstępny, gdy uzna, że są podstawy do pozytywnego orzeczenia o zasadzie dochodzonego roszczenia. Wyrok ten, po jego uprawomocnieniu się, wiąże sąd w sprawie, w której został wydany. Przysługuje od niego nie tylko apelacja, ale w sprawie tzw. kasacyjnej także skarga kasacyjna. Moc wiążąca wyroku wstępnego oznacza, że strona w postępowaniu dotyczącym wysokości żądania nie może podważać zasadności stwierdzonego roszczenia. Wyrok wstępny wywołuje skutki orzeczenia formalnie prawomocnego (art. 365 § 1 k.p.c.; por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 86), ale również – jak trafnie podkreślono w literaturze – materialnie prawomocnego (art. 366 k.p.c.). Ma powagę rzeczy osądzonej co do tego, co w związku z podstawą sporu stanowiło przedmiot rozstrzygnięcia i tylko pomiędzy tymi samymi stronami. Stwarza więc normę konkretną o charakterze trwałym regulującą sporny między stronami stosunek prawny i z tego względu niedopuszczalne jest ponowne rozstrzygnięcie o zasadzie roszczenia przesądzonej w wyroku wstępnym.

Według znowelizowanego art. 117 § 2 k.c., tak jak na gruncie kodeksu zobowiązań, sam upływ terminu przedawnienia nie wywołuje skutku przedawnienia, lecz powoduje powstanie po stronie tego, przeciw komu przysługuje roszczenie, uprawnienia do uchylenia się od jego zaspokojenia. Oświadczenie w tym

przedmiocie ma charakter jednostronnej czynności kształtującej prawo (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 19 marca 1997 r., II CKN 46/97, OSNC 1996, nr 10, poz. 143). Ten, przeciwko komu roszczenie przysługuje zachowuje więc w zasadzie swobodę skorzystania z przedawnienia, chyba że już uprzednio skutecznie, a więc po upływie terminu przedawnienia, zrzekł się tego zarzutu. Może on podnieść materialny zarzut przedawnienia przed wszczęciem sprawy, jeżeli tylko upłynął termin przedawnienia, ale także w jej toku i wtedy powstaje problem, czy i do kiedy może zostać podniesiony ten zarzut. Przepisy procesowe uprawniają pozwanego do podniesienia zarzutu przedawnienia właśnie dlatego, że w świetle przepisów prawa materialnego strona może dysponować swoimi uprawnieniami. Z drugiej strony prawo procesowe może ograniczać dyspozycyjność materialną, tj. ograniczać czas wykonania praw stron. Innymi słowy, przepis prawa procesowego może ustanowić pozwanemu termin do zgłoszenia zarzutu przedawnienia, po upływie którego w zasadzie nie może on już zostać skutecznie podniesiony (art. 505 § 1, art. 495 § 3, art. 479¹⁴ § 2 i art. 207 § 3 k.p.c.).

Wyrok wstępny może zostać wydany tylko wtedy, gdy sporna jest zarówno zasada żądania, jak i jego wysokość, a zatem orzeczenie takie przesądza jedną z przesłanek powództwa, mając prejudycjalne znaczenie dla ostatecznego wyniku sprawy. Kwestia zaskarżalności (zupełności) roszczenia wchodzi w zakres jego zasadności prawnej, sąd zatem nie może wydać wyroku wstępnego co do roszczenia niezpełnego (przedawnionego), gdyż w takim wypadku powinien wydać wyrok oddalający powództwo. Skoro przedawnienie powoduje niezaskarżalność roszczenia, tj. wyłącza skuteczne dochodzenie go, a wyrok wstępny taką zaskarżalność przesądza, to tym samym art. 318 § 1 k.p.c. ogranicza pozwanemu termin do podniesienia zarzutu uchylenia się od zaspokojenia roszczenia (art. 117 § 2 k.c.), tj. wyłącza możliwość jego skutecznego zgłoszenia po prawomocności tego, w istocie ustalającego, orzeczenia.

Innymi słowy, jeżeli termin przedawnienia roszczenia upłynął przed zgłoszeniem go w sprawie, to poddanie go pod osąd nie przerywa biegu tego terminu. Uprawnienie do podniesienia materialnego zarzutu przedawnienia powstaje w takim wypadku przed wszczęciem sporu, a zatem zarzut przedawnienia – skoro wyrok wstępny pozytywnie przesądza zaskarżalność roszczenia, tj. skuteczność jego dochodzenia, a więc mieści się w pojęciu jego zasadności – musi

zostać zgłoszony przed nadejściem terminu skuteczności tego orzeczenia. Gdy termin przedawnienia do wytoczenia powództwa nie upłynął, poddanie go pod osąd przerywa bieg jego przedawnienia (art. 123 § 1 pkt 1 k.c.), który zaczyna biec na nowo dopiero po zakończeniu postępowania (art. 124 § 2 k.c.). Pozwany Skarb Państwa w okolicznościach sprawy powinien więc być zaskarżyć wyrok wstępny lub zgłosić zarzut przedawnienia roszczenia o zapłatę przed wydaniem wyroku wstępnego. Po uprawomocnieniu się tego wyroku pozwany nie może skutecznie bronić się zarzutem przedawnienia roszczenia uznanego co do zasady za usprawiedliwione (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 października 1999 r., I CKN 169/98, a także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 1 stycznia 1950 r., C 1736/49, "Państwo i Prawo" 1951, nr 1, s. 127 oraz z dnia 1 grudnia 1999 r., I PKN 401/99, OSNAPUS 2001, nr 8, poz. 259).

W judykaturze wyjaśniono, że skuteczne podniesienie zarzutu przedawnienia jest wystarczające do oddalenia powództwa bez potrzeby ustalania, czy zachodzą wszystkie inne przesłanki prawnomaterialne uzasadniające jego uwzględnienie. W razie podniesienia zarzutu przedawnienia badanie tych przesłanek jest zbędne, wobec czego możliwe jest oddalenie powództwa ze względu na przedawnienie roszczenia w sytuacji, w której wobec niespełnienia wszystkich przesłanek warunkujących jego byt, roszczenie nie zostało jeszcze w pełni ukształtowane (por. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 2006 r., III CZ 84/05, OSNC 2006, nr 7-8, poz. 114).

Z tych względów orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.).